

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Kerttu Savola

Siviilien suojelu sodassa – Suomen kansallinen sääntely ja Geneven IV sopimuksen vaatimukset

Johtamisen akateeminen yksikkö
Julkisoikeus
Hallintotieteiden kandidaatti

Vaasa 2025

VAASAN YLIOPISTO**Johtamisen akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Kerttu Savola		
Tutkielman nimi:	Siviilien suojelu sodassa – Suomen kansallinen sääntely ja Geneven IV sopimuksen vaatimukset		
Tutkinto:	Hallintotieteiden kandidaatti		
Opintosuunta:	Julkisoikeus		
Työn ohjaaja:	Tiina Petrelius		
Valmistumisvuosi:	2025	Sivumäärä:	30

TIIVISTELMÄ:

Tämän tutkielman aiheena on siviilien suojelu aseellisessa konfliktissa suhteessa Suomen kansalliseen lainsäädäntöön. Tutkimuksen lähtökohtana on, että Suomen sääntelyn tulee vastata Geneven IV sopimuksen vaatimuksia, sillä Suomi on ratifioinut Geneven sopimukset ja lisäpöytäkirjat. Aihe on ajankohtainen, koska nykyaikaiset aseelliset konfliktit aiheuttavat jatkuvasti haittaa ja kärsimystä siviileille, mikä korostaa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden merkitystä.

Tutkimuksen keskeinen kysymys on, miten Suomen lainsäädäntö turvaa siviilien suojelun aseellisessa konfliktissa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden velvoitteiden mukaisesti. Tarkoituksena on selvittää, missä määrin Suomen sääntely vastaa Geneven IV sopimuksen vaatimuksia ja toteuttaa humanitaarisen oikeuden keskeisen tavoitteen, eli siviilien suojelun. Tutkielmassa Geneven IV yleissopimuksen siviilien suojelua koskevia velvoitteita tarkastellaan jaottelun avulla, jossa velvoitteet jaetaan negatiivisiin ja positiivisiin velvoitteisiin. Tämä jaottelu selkeyttää yleissopimuksen rakenteen hahmottamista ja helpottaa siviilien suojelua koskevan kansallisen lainsäädännön tarkastelua. Tutkielma perustuu oikeusdogmaattiseen eli lainopilliseen metodiin. Menetelmänä on Geneven IV sopimuksen velvoitteiden vertaaminen Suomen lainsäädäntöön ja niiden arvioiminen käytännön soveltamisen näkökulmasta.

Tutkielmasta käy ilmi, että Suomi on onnistuneesti sisällyttänyt siviilien suojelua koskevat, kansainvälisen humanitaarisen oikeuden periaatteet, osaksi kansallista lainsäädäntöä. Lainsäädäntö pyrkii turvaamaan siviilien ihmisarvoisen elämän myös aseellisten konfliktien aikana. Käytännön soveltaminen on kuitenkin rajallista, eikä aiheesta ole syntynyt merkittävää oikeuskäytäntöä. Velvoitteiden ja lainsäädännön täsmällinen ja ajankohtainen säätely on korostunut uusien uhkien kuten kyberoperaatioiden ja hybridiuhkien lisääntyessä.

Tutkielma osoittaa, että Suomen kansallisen lainsäädännön ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden välillä on näkyvä yhteys, mutta siviilien suojelun käytännön toteutuminen jää osittain viranomaisten ja tuomioistuinten tulkinnan varaan. Aihe tarjoaa jatkotutkimukselle mahdollisuuden tarkastella erityisesti modernien uhkien vaikutusta siviilien suojeluun.

AVAINSANAT: siviiliväestö, aseelliset konfliktit, Geneven IV sopimus, humanitaarinen oikeus, velvoitteet, kansainväliset sopimukset

Sisällys

1 Johdanto	4
2 Kansainvälinen humanitaarinen oikeus ja Geneven IV sopimus	7
2.1 Humanitaarinen oikeus siviilien suojelun oikeudellisena perustana	7
2.2 Geneven IV sopimuksen synty, kehitys ja tarkoitus	9
2.3 Geneven IV sopimuksen velvoitteiden oikeudellinen luonne	12
2.4 Velvoitteiden voimaansaattaminen ja dualismi	14
3 Siviilien suojelu Suomen lainsäädännössä	16
3.1 Siviilien suojelu Suomen rikoslaissa	16
3.2 Muu kansallinen lainsäädäntö	18
3.3 Kansallisen sääntelyn riittävyys	20
3.4. Muuttuvan maailman tuomat haasteet	23
4 Johtopäätökset	26
Lähteet	28

1 Johdanto

Tämän tutkielman aiheena on siviilien suojelu aseellisessa konfliktissa. Keskityn tarkastelemaan Suomen kansallisen sääntelyn suhdetta Geneven IV sopimuksen (SopS 8/1955) ja sen lisäpöytäkirjojen vaatimuksiin. Tutkielman tutkimuskysymys on: Miten Suomen kansallinen lainsäädäntö turvaa siviilien suojelun aseellisessa konfliktissa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden velvoitteiden mukaisesti? Toisin sanoen tutkin, vastaako Suomen sääntely Geneven IV sopimuksen vaatimuksia. Tutkielma tarkastelee Suomen oikeusjärjestyksen ja kansainvälisen humanitaarisen oikeuden välistä suhdetta siviilien suojelun näkökulmasta. Tarkastelu on rajattu siviilien suojelun kannalta keskeisiin, ja humanitaarisen oikeuden tarkoitusta ilmentäviin ydinvelvoitteisiin. Tutkielmani keskeisiksi periaatteiksi olen valinnut erotteluperiaatteen, siviilien koskemattomuuden periaatteen ja vaatimuksen kohdella ihmisiä inhimillisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen, ja velvoitteita tarkastellaan erityisesti näiden periaatteiden näkökulmasta. Velvoitteiden tarkastelua on pyritty selkeyttämään jakamalla ne positiivisiin ja negatiivisiin.

Tämän tutkielman aiheen valinnan kimmokkeena toimi Johanna Frimanin artikkeli *Sodan lait ja hiljaisuus*. Artikkelin sai minut pohtimaan sotaa säätelevän lainsäädännön tärkeyttä, sitä, mitä oikeudellisen järjestelmän uskottavuudelle tapahtuu – miten se rappeutuu – mikäli se ei onnistu vastaamaan vakaviin rikoksiin. Sitä, miten tämä voi johtaa jopa sotaa säätelevien lakien hiljenemiseen. Artikkelin sai minut kyseenalaistamaan sodan sääntelyn todellista vaikuttavuutta – oikeuden merkitystä. Pohdin, millaisena siviilien suojelu toteutuisi Suomessa nykyaikaisten konfliktien valossa. Tämän tutkielman taustalla onkin halu ymmärtää, miten kansainvälisen humanitaarisen oikeuden periaatteet, erityisesti siviilien suojelu, näkyvät ja toimivat Suomen oikeusjärjestelmässä. On tärkeää, että lainsäädäntö on valmis vastaamaan mahdollisiin kriisitilanteisiin. Aihe on merkityksellinen paitsi kansainvälisessä valossa, myös kansallisen oikeusjärjestyksen näkökulmasta.

Turvallisuudesta nauttiessa, ei saa unohtaa niitä, jotka elävät pelossa ja kärsivät sodan keskellä. Ympärillämme tapahtuvat nykyajan aseelliset konfliktit korostavat tutkielman

aiheen ajankohtaisuutta sekä kansainvälisen humanitaarisen oikeuden keskeistä merkitystä, mutta samalla paljastavat sen soveltamisen rajallisuuden, joka johtaa viattomien kuolemiin. Yhdysvaltojen johtamat sodat Afganistanissa, Irakissa ja Syyriassa ovat vaatineet miljoonien siviilien hengen sekä suorien sotatoimien, että epäsuorien seurausten, kuten terveydenhuollon puutteen vuoksi. Israelin ja Gazan alueella käydyt sotilaalliset operaatiot ovat aiheuttaneet merkittävää kärsimystä nimenomaan siviileille.¹ Nämä esimerkit osoittavat, että aseelliset konfliktit ovat yhä vähemmän taistelijoiden välistä toimintaa ja yhä enemmän siviiliväestöä repiviä tapahtumia.

Tutkielmassa sovelletaan oikeusdogmaattista eli lainopillista metodologiaa, koska tarkastelun kohteena on oikeusjärjestys ja sitä muodostavat oikeusnormit.² Tutkielman tavoitteena on lainopillisen metodin mukaisesti selvittää, miten voimassa olevat kansainväliset ja kansalliset oikeusnormit sääntelevät siviilien asemaa aseellisissa konflikteissa.³ Tämä toteutetaan analysoimalla oikeuslähteitä ja arvioimalla niiden velvoittavuutta systemaattisesti.⁴ Tässä tutkielmassa tämä tarkoittaa Geneven IV sopimuksen velvoitteiden vertaamista Suomen lainsäädäntöön sekä sen arvioimista, missä määrin velvoitteiden kansallinen toimeenpano toteuttaa humanitaarisen oikeuden keskeisen tavoitteen eli siviilien suojelun. Oikeudellisena viitekehyksenä tutkielma sijoittuu julkisoikeuden kenttään ja erityisesti kansainvälisen oikeuden sekä valtiosääntöoikeuden rajapintaan, koska tutkitavana kohteena ovat sekä kansainväliset sopimukset, että Suomen lainsäädäntö. Humanitaarisen oikeuden oikeuskäytäntö koostuu sekä eri valtioiden omista tuomioistuimista sekä kansainvälisistä oikeudellisista elimistä.⁵

Tutkielma etenee seuraavasti: Luvussa 2 käsitellään Geneven sopimusten ja lisäpöytäkirjojen siviilien suojelua koskevaa sääntelyä ja sen oikeudellista velvoittavuutta. Luvussa 3 tarkastellaan Suomen kansallista sääntelyä ja sen suhdetta kansainvälisiin velvoitteisiin.

¹ Savell, 2023, s. 2

² Aarnio, 2011, s. 11.

³ Hirvonen, 2011, s. 21–22.

⁴ Kolehmainen, 2016, s. 116.

⁵ Rosén & Parkkari, 2004, s. 29.

Lisäksi arvioidaan sitä, kuinka kattavasti kansallinen sääntely vastaa Geneven IV sopimuksen vaatimuksia. Luvussa 4 esitetään tutkielman johtopäätökset ja kehitystarpeet. Jokaisessa osassa pohditaan, mikä on käsiteltävän aiheen oikeudellinen merkitys siviilien suojelun näkökulmasta.

2 Kansainvälinen humanitaarinen oikeus ja Geneven IV sopimus

Tässä luvussa tarkastellaan kansainvälistä humanitaarista oikeutta siviilien suojelun näkökulmasta. Luvussa tutustutaan erityisesti Geneven IV sopimukseen, esitellään sopimusten historiallinen tausta sekä sen keskeiset velvoitteet. Ennen kaikkea tutkitaan tässä luvussa Geneven IV sopimuksen merkitystä siviilien oikeudellisen suojan kannalta aseellisissa konflikteissa.

2.1 Humanitaarinen oikeus siviilien suojelun oikeudellisena perustana

Humanitaarinen oikeus eli sota-oikeus on kansainvälisen oikeuden vanhimpia osa-alueita.⁶ Sen juuret ulottuvat kauas historiaan. Jo antiikin aikana tunnistettiin tarve rajoittaa väkivaltaa ja säädellä sodankäynnin keinoja, kun muinaiskreikkalaiset kehittivät taistelukentille sääntöjä, joilla pyrittiin osoittamaan armeliaisuutta ja näkemään vihollinen sodankäynnistä huolimatta ihmisenä.⁷ Humanitaarisella oikeudella tarkoitetaan oikeutta sodassa, ja tämä tunnetaan myös *Jus in bello* -sääntönä. Tällä viitataan oikeudellisiin velvoitteisiin, joita kaikkien konfliktin osapuolten tulee sodankäynnissä noudattaa.⁸

Kansainvälisessä humanitaarisessa oikeudessa sodat ja konfliktit nähdään tosiasioina, joiden esiintymistä on mahdoton estää.⁹ Humanitaarisen oikeuden tavoitteena on lieventää sodan ja aseellisten konfliktien kärsimyksiä ja suojella erityisesti siviilejä ja muita henkilöitä, jotka eivät osallistu taisteluihin tai ovat lopettaneet niihin osallistumisen.¹⁰ Adjektiivi *humanitaarinen* kansainvälisessä humanitaarisessa oikeudessa viittaa nimen-

⁶ Rosén & Parkkari, 2004, s. 1–3.

⁷ Hannikainen, 2013, s. 60.

⁸ Stahn, 2007, s. 925–926.

⁹ Koskeniemi, 2022, s. 1343–1347.

¹⁰ Rosén & Parkkari, 2004, s. 3.

omaan tähän näkökulmaan. Tarve rajata voimankäyttöä ja suojata sodan uhreja ovat ohjanneet normien laatijoita niiden sisällön ja muodon määrittelyssä.¹¹ Humanitaarinen oikeus perustuu Geneven ja Haagin sopimuksiin, lisäpöytäkirjoihin sekä muihin sodankäynnin keinoja rajoittaviin sopimuksiin, kuten jalkaväkimiinojen ja kemiallisten sekä biologisten aseiden kieltoihin.¹² Sopimussäännöksiä täydentää kansainvälinen tapaoikeus,¹³ eli yhdenmukaisuuden ja hyväksyttävyyden myötä oikeudelliseksi muodostunut valtiokäytäntö.¹⁴ Esimerkiksi se, että kaikki konfliktin osapuolet ovat velvollisia suojelemaan siviilejä on tapaoikeudellinen normi.

Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden normisto on luotu poikkeusoloja, kuten aseellisia konflikteja varten. Aseellisen konfliktin aikana kansainvälisen humanitaarisen oikeuden erityisnormistolla on *lex specialis* -periaatteen mukaisesti ensisijaisuus. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö yleisnormeja, kuten ihmisoikeuksia, sovellettaisi myös konfliktin aikana.¹⁵ Siinä missä siviilien suoja kansainvälisen konfliktin aikana perustuu ensisijaisesti humanitaariseen oikeuteen, rakentuu suoja valtion sisäisissä tai epäselvissä konfliktitilanteissa ihmisoikeuksien ja kansallisen lainsäädännön varaan. Vaikka suoja aktivoituu eri tilanteissa, on päämäärä pääpiirteittäin sama: suojata yksilön koskemattomuutta. Tämä varhainen periaate toimii edelleen suuntaviivana kansainväliselle oikeudelliselle kehitykselle.¹⁶

Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille aikaan ja paikkaan katsomatta. Niiden voimassaolo ei ole riippuvainen valtion väliintulosta tai olosuhteista.¹⁷ Ihmisoikeudet täydentävät näin ollen merkittävästi siviilien suojaa, silloin kun humanitaarisen oikeuden normit eivät siihen ky-

¹¹ Dinstein, 2004, s. 20.

¹² Brill & Hadji-Janev, 2020, s. 93.

¹³ Hannikainen, 2013, s. 69.

¹⁴ Rosén & Parkkari, 2004, s. 27.

¹⁵ Hannikainen, 2013, s. 60.

¹⁶ Rosén & Parkkari, 2004, s. 128.

¹⁷ Brill & Hadji-Janev, 2020, s. 93.

kene. Ihmisoikeudet eivät kuitenkaan tarjoa absoluuttista suojaa, vaan myös niiden rajoittaminen on mahdollista.¹⁸ Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18/1990) 2 artikla sallii hengen riistämisen hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa, kuten laittomalta väkivallalta suojelemiseksi tai mellakan tukahduttamiseksi, ja silloinkin vain, kun voimankäyttö on ehdottoman välttämätöntä. Toisin kuin Euroopan ihmisoikeussopimus, joka asettaa 1 artiklan mukaan valtioille velvoitteen turvata sopimuksessa taatut oikeudet kaikille niiden lainkäyttövaltaan kuuluville henkilöille, luettelee Geneven IV sopimus yksityiskohtaisesti, mitä siviilien suojeleminen käytännössä edellyttää aseellisissa selkkauksissa.

2.2 Geneven IV sopimuksen synty, kehitys ja tarkoitus

Sveitsiläisen kansalaisaktivisti Henry Dunantin teos *Solferinon muistio* vuodelta 1862, toimi pontimena kansainvälisen oikeudellisen järjestelmän kehittämiseksi, jonka tavoitteena oli inhimillistää sodankäyntiä. Teos toi esiin sodan aiheuttamat puutteet lääkintähuollossa ja osoitti, ettei sodan uhreilla, erityisesti haavoittuneilla sotilailla, ollut mitään suojelua kansainvälisen oikeuden näkökulmasta.¹⁹ Sodan traagisten vaikutusten ja ihmisten kärsimyksen näkyväksi tuominen johti Punaisen Ristin kansainvälisen komitean perustamiseen vuonna 1863, sekä vuotta myöhemmin ensimmäisen Geneven sopimuksen luomiseen.²⁰

Vuoden 1864 Geneven sopimus koski maavoimien haavoittuneiden ja sairaiden kohtelua. Kyseessä oli yksi historian ensimmäisistä valtioiden välisistä sopimuksista, joka loi oikeudellisia velvoitteita sodan osapuolille ja asetti rajoja sille, miten valtio saa käyttää voimaa konfliktitilanteissa.²¹ Toisen maailmansodan kokemukset paljastivat merkittäviä

¹⁸ Hannikainen, 2013, s. 69.

¹⁹ Hannikainen, 2013, s. 62.

²⁰ ICRC, 2025.

²¹ Hannikainen, 2013, s. 62.

puutteita varhaisissa Geneven sopimuksissa, jotka keskittyivät pääasiassa sotilaiden suojeluun. Konfliktien muuttuessa yhä kokonaisvaltaisemmiksi, nousi siviiliväestö sodankäynnin pääasialliseksi uhriksi. Myös siviilien ja taistelijoiden välinen oikeudellinen rajanveto hämärtyi, jonka myötä siviileihin kohdistettuja toimia pyrittiin oikeuttamaan sotilaallisella välttämättömyydellä. Tämä johti siihen, että osa siviileistä jäi kansainvälisen oikeuden tarjoaman suojan ulkopuolelle.²²

Aiemmat sopimukset laadittiin ajassa, jossa sodankäynnin luonne poikkesi olennaisesti toisen maailmansodan jälkeisestä todellisuudesta. Oli selvää, ettei valtioiden välinen väkivalta enää rajoittunut pelkästään taistelukentille. Se kohdistui suoraan siviiliväestöön, minkä vuoksi tarve oikeudelliselle sääntelylle oli muuttunut. Vuonna 1949 laadittiin neljäs uutta Geneven sopimusta. Geneven IV sopimus luotiin vastaamaan tarpeeseen laajentaa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden soveltamisalaa ulottumaan konflikteista kärsivään siviilikansaan.²³ Sopimus siirsi kansainvälisen humanitaarisen oikeuden painopisteen taistelijoiden suojaamisesta siviiliväestön suojeluun ja toi ensimmäistä kertaa systemaattisen oikeudellisen määritelmän siviilien suojelulle.²⁴ Vuoden 1949 Geneven sopimuksissa otettiin ensi kertaa käyttöön käsite *aseellinen konflikti*. Tämä kuvasti hyvin sitä, että perinteinen käsitys sodasta oli vanhentunut humanitaarisen oikeuden soveltamisen rajana.²⁵

Vaikkei Geneven IV sopimus tarjoa yksiselitteistä määritelmää siviilihenkilöstä, tarjoaa se lähtökohdan, jonka mukaan siviilejä ovat kaikki, jotka eivät ole sotilaita, aseellisiin joukkoihin kuuluvia taistelijoita tai muita aseelliseen toimintaan osallistuvia henkilöitä.²⁶ Siviilihenkilöillä ei ole lupaa ottaa osaa taisteluihin tai muuhun sotatoimintaan.²⁷ Tämän lisäksi antoi Geneven IV sopimus määritelmän erikseen suojeltaville henkilöille. Sopimuksen artiklan 4 mukaan suojeltavia ovat henkilöt, jotka selkkauksen tai miehityksen

²² Hannikainen, 2013, s. 60.

²³ Hannikainen, 2013, s. 64.

²⁴ Rosén & Parkkari, 2004, s. 3.

²⁵ Provost, 2002, s. 250.

²⁶ Dinstein, 2004, s. 113.

²⁷ Rosén & Parkkari, 2004, s. 126.

sattuessa joutuvat vieraan maan tai osapuolen valtaan. Vaikka määritelmä ei sovi kuvaamaan valtion omia kansalaisia, muodosti se perustan siviiliväestöä suojaaville velvoitteille. Näitä tarkastellaan tarkemmin luvussa 2.3.

Vuoden 1977 lisäpöytäkirjat I ja II täydentävät IV Geneven sopimusta, ja niiden tarkoituksena oli sovittaa humanitaarisen oikeuden sääntelyä modernin sodankäynnin todellisuuteen. Ensimmäinen lisäpöytäkirja (I) laajensi suojelua kansainvälisissä konflikteissa koskemaan siviilien lisäksi muun muassa infrastruktuuria, ympäristöä, evakuoitua ja avustustyötä. Pöytäkirja täsmentää myös sellaisten henkilöryhmien asemaa, jotka puutoavat taistelijoiden ja siviilien välimaastoon. Lisäpöytäkirja I lisää erityisiä suojeltavia ryhmiä, kuten lääkintähenkilöstöä, avustustyöntekijöitä, sotakirjeenvaihtajia ja väestönsuojeluorganisaatiota. Esimerkiksi siviililääkintähuolto ulotettiin lisäpöytäkirjan avulla koskemaan koko väestöä, ei vain asevoimien henkilöstöä. Samalla tarkennettiin Punaisen Ristin tunnusten käyttöä sekä avustusjärjestöjen toimintaa koskevia edellytyksiä.²⁸

Toinen lisäpöytäkirja (II) on puolestaan ensimmäinen kansainvälinen sopimus, joka sääntelee ei-kansainvälisiä aseellisia konflikteja, kuten sisällissotia. Sen taustalla vaikutti muun muassa Espanjan sisällissota, jossa siviilit joutuivat systemaattisen väkivallan kohteeksi. Guernican (1937) ja Barcelonan (1938) pommitukset osoittivat, siviiliväestön haavoittuvan aseman valtion sisäisissä konflikteissa, ja loivat painetta turvata inhimillinen kohtelu myös näissä tilanteissa.²⁹ Toisen lisäpöytäkirjan 4 artikla säättää aineellisista perustakeista tai vähimmäisoikeuksista, joista valtiot eivät saa poiketa. Artikla takaa pakottavan vähimmäissuojelun tason kaikille henkilölle, erityisesti valtion omille kansalaisille, jotka ovat sisäisten konfliktitilanteiden ensisijaisia uhreja.

Lisäpöytäkirjat eivät muuttaneet Geneven sopimusten määräyksiä, vaan laajensivat sopimusten soveltamisalaa ja vahvistivat niiden universaalia luonnetta.³⁰ Ne olivat suuri harppaus kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kehityksessä, koska ne mahdollistivat

²⁸ Rosén & Parkkari, 2004, s. 24–25.

²⁹ Mikkeli, 2023, s. 315–316.

³⁰ Klabbers, 2013, s. 208–209.

suojan myös niille, jotka saattoivat jäädä muiden sopimusten suojelun ulkopuolelle, kuten poliittisille vangeille.³¹

2.3 Geneven IV sopimuksen velvoitteiden oikeudellinen luonne

Siviilien suojelu konkretisoituu Geneven IV yleissopimuksessa useiden oikeudellisten velvoitteiden kautta. Seuraavaksi esitetyt artiklat ja niihin liittyvät velvoitteet ilmentävät siviilien suojelun keskeisiä periaatteita. Näitä periaatteita ovat erotteluperiaate, siviilien koskemattomuuden periaate sekä vaatimus kohdella ihmisiä inhimillisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen. Velvoitteet muodostavat sitovia kansainvälisiä oikeussääntöjä, jotka eivät jätä valtioille harkintavaltaa.³²

Kansainvälisessä humanitaarisessa oikeudessa valtioita sitovia velvoitteita voidaan jäsentää kahteen pääryhmään eli negatiivisiin ja positiivisiin velvoitteisiin. Geneven IV sopimuksen negatiiviset velvoitteet ilmentävät erityisesti inhimillisen kohtelun ja siviilien koskemattomuuden periaatteita. Negatiivisilla velvoitteilla tarkoitetaan kieltoja, jotka rajoittavat valtion ja muiden toimijoiden mahdollisuutta aiheuttaa haittaa siviileille.³³ Näiden velvoitteiden tarkoituksena on estää kaikkein vakavimmat loukkaukset, jotka kohdistuvat siviileihin aseellisen konfliktin aikana. Velvoitteet konkretisoituvat Geneven IV sopimuksen artiklassa 27, jossa kielletään murha, artiklassa 32, jossa säädetään kidutuksen kiellosta sekä artiklassa 147, joka kieltää muun epäinhimillisen kohtelun kuten tahallisen vakavan kärsimyksen aiheuttamisen. Lisäksi sopimuksen artikla 51 kieltää ehdottomasti aseelliset iskut siviiliväestöä kohtaan.

³¹ Rosén & Parkkari, 2004, s. 26.

³² Aarnio, 2014, s. 230.

³³ Pitkänen, 2013, s. 55.

Siviilien koskemattomuutta turvaavat lisäksi Geneven IV sopimuksen artikla 34, jonka mukaan panttivankien ottaminen on kielletty. Artiklassa 33 kielletään kollektiiviset rangaistukset sekä sattumanvaraiset kostotoimet, ja artiklassa 49 säädetään kiellosta siirtää tai pakkosiirtää väestöä. Geneven IV sopimus myös turvaa yksilöiden yhdenvertaisen kohtelun, ja artiklan 27 mukaan syrjintä ja vaino esimerkiksi uskonnon tai etnisen taustan perusteella on kielletty. Artikloissa 9, 10 ja 59 kielletään humanitaarisen avun saannin estäminen tai sen käyttäminen sotilaallisiin tai poliittisiin tarkoituksiin. Nämä velvoitteet ilmentävät inhimillisen kohtelun turvaamista myös konfliktin olosuhteissa.

Pelkkä tekojen kieltäminen ja puuttumattomuus ei kuitenkaan riitä turvaamaan siviilien oikeuksia konfliktitilanteissa. Geneven IV sopimus edellyttää myös positiivisia velvoitteita, joiden tarkoituksena on turvata siviiliväestön ihmisarvoinen kohtelu ja perustarpeet. Positiivisilla velvoitteilla tarkoitetaan konkreettisia toimia siviilien suojelemiseksi ja heidän oikeuksiensa toteuttamiseksi.³⁴ Positiivisten velvoitteiden keskeisenä lähtökohdana on inhimillisen kohtelun ja ihmisarvon periaate, joka konkretisoituu Geneven IV sopimuksen artiklassa 27. Artikla 27 velvoittaa kohtelemaan siviilejä ihmisarvoa kunnioittavalla tavalla sekä noudattamaan syrjimättömyyden periaatetta. Tämä artikla ilmentää hyvin positiivisten velvoitteiden tarkoitusta turvata siviilien oikeutta johonkin tiettyyn asiaan, kuten ihmisarvoon, myös sodan keskellä.

Erotteluperiaate, joka perustuu Geneven IV sopimuksen 48 artiklaan, edellyttää, että konfliktin osapuolten on tehtävä selkeä ero siviiliväestön ja taistelijoiden välillä. Tämän ohella artikla 53 velvoittaa turvaamaan siviilikohteet siten, ettei niitä saa käyttää sotilaallisiin tarkoituksiin eikä tuhota ilman pakottavaa sotilaallista tarvetta. IV sopimuksen artikloissa 55 ja 56 edellytetään, että välttämättömien tarvikkeiden, kuten ruoan ja veden sekä terveydenhuollon, saatavuus tulee turvata. Näillä määräyksillä pyritään varmistamaan, ettei siviiliväestö jää sodan jalkoihin ja sotivien osapuolten väliin ilman suojaa tai apua. Samalla määräykset konkretisoivat valtion vastuuta tilanteissa, joissa se hallitsee aluetta tai on muutoin vaikutusvaltaisessa asemassa konfliktialueella. Artiklojen 55

³⁴ Pitkänen 2013, s. 55.

ja 56 mukaan valtion tai muun toimijan velvollisuuksien laajuus määräytyy sen tosiasiallisen vallankäytön perusteella. Esimerkiksi miehitystilanteissa tai muissa olosuhteissa, joissa osapuoli käyttää tosiasiallista määräysvaltaa alueella, vastuu siviilien perustarpeiden turvaamisesta korostuu. Positiiviset velvoitteet sitovat siten suoraan vallankäytön ja vastuun toisiinsa.

Geneven IV sopimus ja sitä täydentävät lisäpöytäkirjat rakentavat velvoitekokonaisuuden, jossa negatiiviset ja positiiviset velvoitteet muodostavat toisiaan täydentävän suojamekanismin. Siinä missä negatiivisia velvoitteita arvioidaan sen perusteella, onko valtion puuttuminen oikeuksiin välttämätöntä, positiivisissa velvoitteissa keskiöön nousee valtiolle asetettujen toimien kohtuullisuus.³⁵ Ilman negatiivisia kieltoja altistuisivat siviilit suoraan väkivallalle, mutta ilman positiivisia toimia jäisivät he ilman välttämätöntä suojaa ja apua. Tämä korostaa, ettei pelkkä väkivallasta pidättäytyminen riitä estämään humanitaarista katastrofia ja kärsimystä, jos sopimusosapuoli ei aktiivisesti turvaa peruspalvelujen, kuten ruoan, veden ja lääkinnän, saatavuutta. Edellä kuvatut velvoitteet eivät ole pelkkiä suosituksia tai poliittisia ohjeita, vaan kansainvälisesti sitovia sääntöjä.³⁶ Kuten tutkielman johdannossa esitetystä esimerkistä kävi ilmi, voivat siviilien kuolemat johtua sekä suorista että epäsuorista sotatoimista. Epäsuoria kuolemia arvioiminen on suoria kuolemia haastavampaa, koska ne saattavat tapahtua ajansaatossa. Niitä kuitenkin tapahtuu miljoonia, ja niiden on arvioitu vain lisääntyvän ajan myötä.³⁷

2.4 Velvoitteiden voimaansaattaminen ja dualismi

Vaikka kansainväliset sopimukset sitovat valtioita jo ratifioinnin perusteella kansainvälisessä oikeudessa, riippuvat niiden käytännön toteutus ja täytäntöönpano pitkälti sopimusvaltioiden omasta aktiivisuudesta. Geneven IV sopimuksen kaltaisten sopimusten

³⁵ Pitkänen, 2013, s. 56.

³⁶ Rosén & Parkkari, 2004, s. 15.

³⁷ Savell, 2023, s. 3.

tarkoituksenmukainen toteuttaminen edellyttää ratifioinnin eli hyväksymisen lisäksi sitä, että niiden määräykset saatetaan osaksi kansallista oikeusjärjestelmää,³⁸ koska kansainvälisten sopimusten tehokas velvoittavuus kansallisessa oikeusjärjestelmässä edellyttää, että ne on saatettu osaksi kansallista oikeutta.³⁹ Geneven IV sopimuksen 1 artiklan mukaan sopimuspuolet sitoutuvat ratifioimalla sopimuksen kunnioittamaan sitä ja varmistamaan, että sitä noudatetaan kaikissa olosuhteissa. Tämä velvoite edellyttää, että valtioiden kansallinen lainsäädäntö ja hallintokäytäntö vastaavat sopimusten sisältöä ja tarkoitusta, jolloin kansallinen oikeus toimii välineenä kansainvälisten velvoitteiden toteuttamisessa.⁴⁰

Ulkoministeriön valtiosopimusoppaan 6 luvun mukaan Suomessa kansainvälisten sopimusten voimaansaattaminen perustuu niin sanottuun dualistiseen järjestelmään eli sopimusten täytäntöönpano tapahtuu valtion oman oikeusjärjestelmän kautta. Tämä tarkoittaa, että sopimusten sisältämät velvoitteet on vietävä osaksi kansallista lainsäädäntöä. Jos näin ei tehdä, valtio voi joutua kansainväliseen vastuuseen, ja laiminlyönnit voivat johtaa yksittäisten toimijoiden rikosoikeudelliseen vastuuseen, kuten sotarikoksista vastaamiseen.⁴¹ Suomen perustuslain (731/1999) 95 §:n mukaan valtiosopimuksen ja muun kansainvälisen velvoitteen lainsäädännön alaan kuuluvat määräykset saatetaan voimaan lailla ja muut velvoitteet asetuksella. Ilman kansallista voimaansaattamista jäisi Geneven IV sopimuksen tarjoama siviilien suoja pitkälti muodolliseksi. Yksittäinen henkilö ei voi käytännössä vedota Geneven sopimuksen määräyksiin kansallisessa tuomioistuimessa, esimerkiksi vaatiakseen korvausta siviiliväestöön kohdistuneista toimista, jos niitä ei ole kirjoitettu osaksi Suomen lainsäädäntöä. Siviilien suojan toteutumisen kannalta on ratkaisevaa, että Suomi on ratifioinut Geneven IV sopimuksen ja lisäpöytäkirjat, mutta myös implementoinut sopimusvelvoitteet lainsäädäntöön kattavasti ja täsmällisesti.⁴²

³⁸ Rosén & Parkkari, 2004, s. 12–14.

³⁹ Aarnio, 2014, s. 230.

⁴⁰ Bantekas, 2010, s. 186–187.

⁴¹ Rosén & Parkkari, 2004, s. 15.

⁴² Koskeniemi, 2022, s. 1343–1347.

3 Siviilien suojelu Suomen lainsäädännössä

Tässä luvussa siirretään fokus Suomen kansalliseen lainsäädäntöön. Luku toimii siltana kansainvälisten velvoitteiden ja kansallisen täytäntöönpanon välillä. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti rikoslain säännökset sekä muu siviilien suojelua koskeva lainsäädäntö, jonka olen katsonut tärkeäksi. Tarkoitus on selvittää, miten ja kuinka onnistuneesti Suomi on toimeenpannut Geneven IV sopimuksen velvoitteet, jotka ilmentävät siviilien suojelun kannalta tärkeitä periaatteita.

3.1 Siviilien suojelu Suomen rikoslaissa

Rikoslaki (39/1889) on Suomen keskeisin väline, toimeenpanna Geneven IV sopimuksen velvoitteita. Rikoslaki toimii ikään ankkurina, johon sopimuksen velvoitteet kiinnittyvät. Tämä perustuu siihen, että velvoitteiden täytäntöönpano tapahtuu nimenomaan rikosoikeudellisten mekanismien avulla.⁴³ Geneven sopimukset mainitaan rikoslaissa viisi kertaa – kaikki rikoslain 11 luvussa. Geneven sopimusten määräykset sisällytettiin Suomen rikoslakiin vuonna 1993, jolloin rikoslain 11 luku sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan lisättiin.⁴⁴ Ennen tätä saattoivat sopimusten tarkoittamat teot olla rangaistavia yksilöihin kohdistuvina rikoksina, mutta järjestelmälliset tai laajamittaiset hyökkäykset siviiliväestöä vastaan jäivät osittain rikosoikeudellisen seuraamuksen ulkopuolelle.⁴⁵ Sotarikoksen tunnusmerkistö edellyttää selkeää yhteyttä aseelliseen konfliktiin (RL 11:5).

Vuonna 2008 säädettiin laki rikoslain muuttamisesta (212/2008), joka tarkensi sotarikosten sääntelyä. Rikoslakiin lisättiin luettelo teoista, jotka muodostavat sotarikoksen.⁴⁶ Ri-

⁴³ Rosén & Parkkari, 2004, s. 327.

⁴⁴ HE 94/1993 vp, s. 22–23.

⁴⁵ HE 55/2007 vp, s. 21.

⁴⁶ HE 55/2007 vp, s. 26–30.

koslain 11 luvun 5 § mukaan sotarikoksia ovat muun muassa siviilien surmaaminen, kidutus, laittomat siirrot sekä hyökkäykset siviilikohteita ja -väestöä vastaan. Tämä vastaa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden periaatteita, joiden mukaan sotarikokseksi luokitellaan aseellisissa selkkauksissa siviileihin tai siviilikohteisiin kohdistuvat tahalliset väkivallanteot.⁴⁷ Pykälä heijastaa Geneven neljännen sopimuksen artikloja 146 ja 147, jotka velvoittavat valtioita säätämään rangaistukset vakavista rikkomuksista ja määrittelemään, millaisia tekoja ne koskevat.

Rikoslain 11 luvun 3 § kieltää rikokset ihmisyyttä vastaan, kuten siviilien tahallisen surmaamisen, kiduttamisen ja orjuuttamisen, väestön pakollisen siirron, vangitsemisen tai tahdonvastaisen katoamisen, törkeän seksuaalisen väkivallan sekä ryhmien tai yhteisöjen vainoamisen poliittisen mielipiteen, rodun, kansallisuuden, uskonnon, sukupuolen tai muun vastaavan perusteella. Nämä teot muodostavat rikoksen ihmisyyttä vastaan, kun ne tehdään osana laajamittaista tai järjestelmällistä hyökkäystä siviiliväestöä vastaan. Vaikka rikos toteutuu tyypillisesti joukkoilmiönä, riittää rikoksen toteutuminen yhtäkin ihmistä vastaan siihen, että siitä joutuu rikosoikeudelliseen vastuuseen. Rikoslain 11 luvun 1 § kieltää joukkotuhonnan, jolla tarkoitetaan tekoja, joiden tarkoituksena on jonkin kansanryhmän, kuten etnisen tai uskonnollisen ryhmän hävittäminen.⁴⁸

Vuonna 2008 tehdyn lainsäädännön uudistuksen myötä, ulotettiin rikosten kriminalisointi koskemaan myös kansainvälisiä ja valtion sisäisiä aseellisia selkkauksia, kuten toinen lisäpöytäkirja velvoittaa.⁴⁹ Rikoslain 1 luvun 7 § mahdollistaa rikosoikeudellisen toimivallan soveltamisen Suomen ulkopuolella tehtyihin rikoksiin. Tämä kattaa kaikki Geneven sopimusten vakavat rikkomukset ja heijastaa universaalitoimivallan periaatetta, jonka mukaan valtion on puututtava vakaviin rikkomuksiin riippumatta tekijän kansallisuudesta tai rikoksen sijainnista.⁵⁰ Vakavina rikkomuksina katsottiin joukkotuhonta, ri-

⁴⁷ HE 163/2025 vp, s. 13.

⁴⁸ HE 55/2007 vp, s. 18–23.

⁴⁹ HE 55/2007 vp, s. 26–30.

⁵⁰ ICRC, 2014.

kokset ihmisyyttä vastaan ja sotarikokset, joilla on erityinen asema rikoksina kansainvälistä oikeutta vastaan. Sen ulkopuolelle jäävät kuitenkin lievät sotarikokset.⁵¹ Suomen rikoslaki mahdollistaa näin syytteen nostamisen myös Suomen ulkopuolella tehdyistä teoista. Tämä käytännössä estää siviileihin kohdistuvien vakavien loukkausten jäämisen ilman oikeudellista seuraamusta.

3.2 Muu kansallinen lainsäädäntö

Vaikka Geneven IV sopimuksen toimeenpano Suomessa tapahtuukin pääosin rikosoikeudellisten seuraamusten kautta, ei se rajoitu yksinomaan kieltoihin ja rangaistuksiin. Valtion vastuu siviilien suojelusta näkyy kansallisessa lainsäädännössä myös erilaisten positiivisten toimintavelvoitteiden kautta.⁵² Positiivisilla toimintavelvoitteilla tarkoitetaan valtion velvollisuutta ryhtyä aktiivisiin toimiin yksilöiden perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi, esimerkiksi takaamalla pääsy terveystalveluihin tai fyysiseen turvallisuuteen.⁵³

Valmiuslain (1552/2011) tarkoituksena on turvata väestön toimeentulo ja maan talouselämä sekä ylläpitää oikeusjärjestystä ja perus- ja ihmisoikeuksia. Valmiuslaissa säädetään tavanomaisesta poikkeavista toimintavelvollisuuksista ja toimivaltuuksista poikkeusoloissa.⁵⁴ Poikkeusoloilla tarkoitetaan Valmiuslain 3 § tilannetta, jossa Suomen turvallisuus on vakavasti uhattuna. Tällaisia ovat esimerkiksi aseellinen hyökkäys Suomeen tai merkittävä uhka tällaisesta hyökkäyksestä. Valmiuslain 1 § korostaa väestön suojaamista ja yhteiskunnan toimivuuden turvaamista poikkeusoloissa. Lain 106–117 §:t antavat viranomaisille toimivaltuuksia terveydenhuollon, elintarvikehuollon ja muiden välttämättömien palveluiden turvaamiseksi. Valmiuslain mukaiset toimenpiteet on tarkoitettu tilanteisiin, joissa positiivisten velvoitteiden täyttäminen on sekä välttämätöntä

⁵¹ HE 55/2007 vp, s. 18.

⁵² Honko, 2016, s. 481.

⁵³ Pitkänen, 2013, s. 57–58.

⁵⁴ HE 63/2022 vp, s. 4.

että suhteellisuusperiaatteen mukaista eli resurssi- ja toteuttamismahdollisuudet huomioiden realistista.⁵⁵ Valmiuslain lisäksi poikkeamista perusoikeuksista poikkeusolosuhteissa säännellään puolustustilalaissa (1083/1991). Puolustustilalain 23 § antaa sotilasviranomaiselle valtuuden siirtää väestöä sotilaallisten puolustustoimenpiteiden niin vaatiessa.

Pelastuslaki (379/2011) on puolestaan pelastustoimintaa ja väestönsuojelua koskeva yleislaki, jossa määritellään eri tahojen vastuut pelastustoimen tehtävien hoitamisessa pääasiassa normaalioloissa.⁵⁶ Pelastuslaki kuitenkin kytkeytyy valmiuslakiin siten, että sen 2 a §:n mukaan väestönsuojelu kattaa valmiuslain 3 §:n 1 kohdassa tarkoitetuissa poikkeusoloissa suoritettavat humanitaariset tehtävät. Näiden tehtävien tavoitteena on suojella siviiliväestöä vihollisuuksien ja onnettomuuksien vaaroilta, auttaa ihmisiä selviytymään niiden välittömistä vaikutuksista sekä luoda edellytykset eloonjäämiselle. Pelastuslaki täydentää näin ollen kansallista siviilisuojelun kokonaisuutta erityisesti väestönsuojelun ja evakuointien osalta ja tukee Geneven IV sopimuksen positiivisia velvoitteita turvata siviilien fyysinen turvallisuus poikkeusoloissa.

Vaikkei laki puolustusvoimista (551/2007) sisällä suoranaisesti Geneven IV sopimuksen kaltaisia aineellisia siviilisuojelun velvoitteita, on sillä merkitystä tämän tutkielman kannalta, koska se luo edellytykset siviilien suojaamiselle nimenomaan aseellisissa konflikteissa. Tähän viittaa lain 2 §:n mukainen tehtävä turvata väestön elinmahdollisuudet ja yhteiskunnan elintärkeät toiminnot. Laki tukee erotteluperiaatteen noudattamista, sillä se korostaa muun muassa sitä, että sotilas- ja siviilitehtävät on pidettävä selkeästi erillään ja sodankävijöillä ei ole oikeutta vahingoittaa vihollista millä keinolla tahansa. Eri-tyisen tärkeää on erottaa siviiliväestö ja taistelijat sekä siviili- ja sotilaskohteet ja suunnata sotatoimet ainoastaan sotilaskohteisiin, mikä on keskeistä nykyisten sotien ja selkkausten luonteen huomioon ottaen. Näitä periaatteita eivät edes sotilaalliset tarkoituksenmukaisuussyyt saa syrjäyttää selkkaustilanteissa.⁵⁷

⁵⁵ Pitkänen, 2013, s. 56.

⁵⁶ HE 257/2010 vp, s. 4–9.

⁵⁷ HE 264/2006 vp, s. 33.

3.3 Kansallisen sääntelyn riittävyys

Geneven yleissopimusten yhteisen artiklan 1 mukaisesti valtioiden on paitsi noudatettava myös kunnioitettava sopimusta kaikissa olosuhteissa, riippumatta siitä, täyttääkö vastapuoli omat velvoitteensa.⁵⁸ Jos sodan osapuolet rikkovat kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sääntöjä tai toimivat niiden vastaisesti, on riskinä, että sodan lait vaikeutuvat. Kuten Friman osoitti tämän tutkielman kimmokkeena toimineessa artikkelissa, sisältää lakien johdonmukainen vaikeneminen konfliktitilanteissa piileviä riskejä. Kumulatiivinen hiljaisuus voi muuttaa sääntelyrakenteita ja ohjata sodan sääntöjen kehitystä, jopa hiljentää ne ajan myötä.⁵⁹

Suomen lainsäädäntö on onnistuneesti implementoinut kansainvälisen humanitaarisen oikeuden siviilien suojelua koskevat periaatteet – siviilien ja taistelijoiden erottaminen, siviilien koskemattomuus ja velvoite kohdella ihmisiä heidän ihmisarvoaan kunnioittaen – konkretisoituvat kansallisessa sääntelyssä sekä kieltojen että aktiivisten toimintavelvoitteiden kautta. Rikoslaki ilmentää suoraan Geneven sopimusten vakavia rikkomuksia koskevat määräykset, kriminalisoi sotarikokset ja rikokset ihmisyyttä vastaan, ja osoittaa, ettei siviilien suojelu ole pelkkä kansainvälisen oikeuden julistus, vaan kansalliseen lainsäädäntöön kirjattu velvollisuus. Rikoslain 11. luku osoittaa, että sopimusten negatiiviset velvoitteet ovat rikosoikeudellisesti rangaistavia tekoja. Sopimusten vaatimukset on implementoitu ensisijaisesti Geneven IV sopimuksen sopimustekstien mukaisesti. Tämä täsmällinen luettelointi kaventaa tulkinnallista liikkumavaraa ja mahdollistaa Geneven sopimusten velvoitteiden selkeän soveltamisen verrattuna esimerkiksi Euroopan ihmis-oikeussopimuksen positiivisiin velvoitteisiin.⁶⁰

⁵⁸ Rosén & Parkkari, 2004, s. 16.

⁵⁹ Friman, 2022, s. 1353.

⁶⁰ Honko 2016, s. 481.

Geneven IV sopimuksen keskeiset periaatteet konkretisoituvat myös rikosoikeudellisten kieltojen ulkopuolella. Erotteluperiaate ilmenee erityisesti puolustusvoimien toiminnassa, jossa taistelijat ja siviilit erotetaan selkeästi, ja korostetaan, kuinka sotatoimet kohdistetaan vain sotilaskohteisiin. Siviilien koskemattomuus näkyy rikoslain lisäksi valmius- ja pelastuslainsäädännössä, esimerkiksi väestönsuojelun, evakuintien ja välttämättömien elinolosuhteiden turvaamisessa. Vaatimus kohdella kaikkia henkilöitä inhimillisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen konkretisoituu erityisesti positiivisina toimintavelvoitteina, jotka edellyttävät valtiolta aktiivisia toimia siviiliväestön suojelemiseksi myös poikkeusoloissa. Näin kansallinen lainsäädäntö muodostaa kokonaisuuden, jossa siviilien suojeleminen rakentuu sekä kieltojen että aktiivisten suojelutoimien varaan Geneven neljännen sopimuksen peruslähdekohtien mukaisesti.

Geneven IV sopimus heijastaa jossain määrin Vattelien kollektiivisen turvallisuuden teorian periaatetta, jonka mukaan valtiot ovat yhteisesti vastuussa rauhan ja ihmisarvon ylläpitämisestä.⁶¹ Geneven sopimusten voidaan nähdä jatkavan tätä linjaa, sillä ne perustuvat siihen, että sopimukset ratifioineet valtiot velvoitetaan suojelemaan siviilejä sekä omassa toiminnassaan että osana laajempaa kansainvälistä yhteisöä. Kansainvälisessä oikeudessa sodat ja konfliktit ovat tosiasioita, joiden esiintymistä ei koeta mahdollisena estää.⁶² Myös Vattel tunnisti nämä käytännön soveltamisen rajoitteet.⁶³ Suomen lainsäädännön säännöksistä kuitenkin paistaa pyrkimys mahdollistaa siviileille ihmisarvoinen elämä myös sodan aikana. Siviilien suoja rakentuu sekä jatkuvasti sovellettavista laeista, kuten perustus- ja rikoslaista, että poikkeusoloissa aktivoituvista laeista, jotka laajentavat viranomaisten toimivaltuuksia ja turvaavat suojelun kriisitilanteissa. Suoja koskee kaikkia Suomessa oleskelevia henkilöitä kansalaisuudesta riippumatta, perustuen perustuslain 7 §:ään ja 10 §:ään sekä rikoslain sotarikossäännöksiin (RL 11:5). Valmiuslaki ja pelastuslaki täydentävät tätä suojaa poikkeusoloissa.

⁶¹ Rech, 2013, s. 222–223.

⁶² Koskeniemi, 2022, s. 1343–1347.

⁶³ Rech, 2013, s. 222–223.

Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden periaatteet tarjoavat ohjenuoran siviilien suojelemiseksi erottelu- ja suhteellisuusperiaatteen avulla, mutta myös mahdollistavat siviilien kuolemia sotilaallisen välttämättömyyden perusteella.⁶⁴ Kansainvälisessä oikeudessa sodat ja konfliktit ovat tosiasioita, joiden esiintymistä ei koeta mahdollisena estää.⁶⁵ Myös Vattel tunnisti turvallisuuden teorian käytännön soveltamisen rajoitteet ja legitimititeettiongelmat.⁶⁶ Humanitaarisen oikeuden ja Geneven sopimusten tavoitteena ei ole koskaan ollut estää sodankäynti, vaan ainoastaan säädellä sitä, ja vähentää sen aiheuttamaa kärsimystä niille, jotka eivät osallistu suoraan taisteluihin.⁶⁷ Geneven traditiossa painopiste on sotien ja muiden selkkausten uhrien suojelemisessa.⁶⁸

Suomen lainsäädännöstä paistaa pyrkimys mahdollistaa siviileille ihmisarvoinen elämä myös aseellisten konfliktien aikana. Suomen siviilien suojelua koskeva lainsäädäntö voidaan jakaa pääpiirteittäin siviilejä jatkuvasti suojaaviin lakeihin, kuten perus- ja rikoslakiin, sekä poikkeusoloissa aktivoituihin lakeihin, jotka laajentavat viranomaisten toimivaltuuksia ja turvaavat suojelun kriisitilanteissa. Tämä rakenne on turvaa siviilien oikeudet kaikissa olosuhteissa. Suomen kansallisen lainsäädännön mukaan siviilien suoja koskee kaikkia Suomessa oleskelevia henkilöitä kansalaisuudesta riippumatta. Tämä perustuu perustuslain 7 §:ään ja 10 §:ään, jotka turvaavat perusoikeudet ja ihmisarvon kaikille ihmisille, sekä rikoslain sotarikossäännöksiin, jotka kriminalisoivat siviileihin kohdistuvat hyökkäykset Geneven sopimuksen mukaisesti ilman kansalaisuusrajoitusta (RL 11:5). Lisäksi valmiuslaki ja pelastuslaki turvaavat suojan poikkeusoloissa kaikille alueella oleville henkilöille.

Siviilien suojelu ei ole pelkkä sivujuonne, vaan keskeinen oikeudellinen haaste sodankäynnissä. Vaikka Suomi ei tällä hetkellä ole osapuolena aseellisessa konfliktissa, saattaa se tuntemattomassa tulevaisuudessa olla. Suomen lainsäädäntö pyrkii vastaamaan kan-

⁶⁴ Savell, 2023, s. 39.

⁶⁵ Koskenniemi, 2022, s. 1343–1347.

⁶⁶ Rech, s. 222–223.

⁶⁷ Klabbers, 2013, s. 204–207.

⁶⁸ Rosén & Parkkari, 2004, s. 21.

sainvälisen humanitaarisen oikeuden velvoitteisiin rikosoikeudellisiin mekanismeihin, uudenlaisten uhkien, kuten hybridivaikuttamisen haastaessa perinteisiä sääntöjä.⁶⁹ Suomi on osoittanut kyvykkyyttä reagoida eteenpäin menevään maailmaan ja uusiin uhkiin esimerkiksi ajantasaistamalla rikoslakia vuosina 1993 ja 2008.

3.4 Muuttuvan maailman tuomat haasteet

Vaikka Suomen siviilien suojelua koskeva lainsäädäntö on oikeudellisesti kattavaa ja melko täsmällisesti toimeenpantu, on sen käytännön soveltaminen ollut vähäistä, eikä aiheesta ole syntynyt merkittävää oikeuskäytäntöä. Tämä tarkoittaa, että velvoitteiden toteutuminen jää osittain viranomaisten ja tuomioistuinten omien tulkintojen varaan. Säännösten toimeenpano organisaatioissa vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten lain vaikutukset näkyvät käytännössä. Mikäli normit ovat liian yleisluonteisia tai joustavia, viranomaisille jää laaja harkintavalta, mikä voi johtaa vaihteleviin toimintakäytäntöihin ja heikentää sääntelyn yhdenmukaisuutta.⁷⁰ Autoritaariset hallitukset sota-alueilla toimivat ennakkoluulojensa mukaisesti tiettyjä esimerkiksi tiettyjä etnisiä tai muita paikallisia väestöryhmiä vastaan.⁷¹

Haasteellista on, että perinteinen sodankäynnin sääntely on aina ollut sidoksissa yhteiskunnan arvoihin ja moraaliin, eikä pelkkä oikeudellinen normi yksin riitä turvaamaan ihmisarvoa ilman eettistä perustaa.⁷² Sodan ja väkivallan sääntelyn kehitykseen ovat kautta historian vaikuttaneet uskonnolliset ihanteet, sotilaiden näkemykset ja edut sekä hallitsijoiden ja valtiollisten toimijoiden tarve luoda vaikutelma sivistyneestä valtiosta.⁷³ Säännökset muokkaavat käsityksiä siitä, millainen toiminta on yhteiskunnallisesti hyväk-

⁶⁹ Esko, 2017, s. 103.

⁷⁰ Ervasti, 2012, s. 70–71.

⁷¹ Savell, 2023, s. 6.

⁷² Ervasti, 2012, s. 67.

⁷³ Rosén & Parkkari, 2004, s. 2.

syttävää. Tämän vuoksi myös sodan ja väkivallan sääntely on aina sidoksissa yhteiskunnan arvorakenteisiin. Historia osoittaa, että pelkkä oikeudellinen sääntely ei riitä turvaamaan ihmisarvoa, jos taustalla olevat arvot puuttuvat tai vääristyvät. Ilman eettistä perustaa oikeus voi mahdollistaa tekoja, jotka ovat muodollisesti lainmukaisia mutta sisällöllisesti epäinhimillisiä.⁷⁴

On olennaista arvioida valtion velvollisuutta suojella siviilejä käytännössä ja tarkastella lainsäädäntöä kriittisesti.⁷⁵ Oikeuskäytännön puuttuminen tällä oikeudenalalla korostaa oikeustieteellisen tarkastelun merkitystä, sillä sääntelyn sisältöä ja rajoja joudutaan arvioimaan pitkälti normien systematiikan, esitöiden ja oikeusperiaatteiden perusteella. Muuttuvien arvojen, moraalien ja sodankäynnin myötä voi maailman tila muuttua nopeasti, ja ellei oikeuskäytäntö voi tulkinnallaan venyttää lain kirjainta sen tarkoituksen mukaiseksi, lainsäätäjän on ryhdyttävä korjaustoimiin. Lain muuttaminen riippuu paitsi tarpeesta myös poliittisesta paineesta.⁷⁶ Vaikka kansalaisten tietoisuus sodankäynnin säännöistä ja valtioiden velvoitteista kasvaa, sodan ja rauhan perinteiset rajat ovat hämärtyneet yhä kompleksisemmaksi muuttuneen sodankäynnin luonteen myötä. Tämä asettaa haasteita sekä humanitaariselle oikeudelle että ihmisoikeusjärjestelmälle.⁷⁷

Sota on realismia, jonka tuomaa kärsimystä Geneven sopimuksilla pyritään säätelemään ja vähentämään.⁷⁸ Geneven sopimuksissa painopiste on nimenomaan sotien ja muiden selkkausten uhrien suojelemisessa.⁷⁹ Perinteisten aseellisten konfliktien rinnalle on noussut uusia toimintakenttiä. Esimerkiksi kyberavaruus on tullut merkittäväksi toimintakentäksi, jossa konfliktit voivat tapahtua ilman perinteistä aseellista hyökkäystä.⁸⁰ Geneven IV sopimuksen tarjoama suoja saattaa näin ollen olla jo liian kapea. Myös nykyajan monimuotoiset konfliktit, kuten kyberoperaatiot ja hybrdivaikuttaminen, haastavat pe-

⁷⁴ Aarnio, 2011, s. 86–88.

⁷⁵ Lagerspetz, 2009, s. 152–156.

⁷⁶ Häyhä, 2020, s. 1198.

⁷⁷ Honko, 2016, s. 482.

⁷⁸ Klabbers, 2013, s. 204–207.

⁷⁹ Rosén & Parkkari, 2004, s. 21.

⁸⁰ Brill & Hadji-Janev, 2020, s. 223.

rinteisen lainsäädännön soveltamisen. Poikkeusolojen määritelmät valmiuslaissa perustuvat edelleen selkeästi määriteltäviin uhkiin, eivätkä sovellu kaikentyyppisiin nykyaikaisiin uhkiin. Erityisesti hybridivaikuttaminen on lisääntynyt, ja mahdolliset vaikuttamisen muodot ovat nykyään vaikeammin ennakoitavissa ja tunnettavissa kuin valmiuslakia valmistessa.⁸¹ Kun aseellisen konfliktin kriteerit eivät täyty, ensisijaisesti sovelletaan kansainvälistä ihmisoikeusnormistoa sekä valtion perustuslakia, mikä ei kuitenkaan tarjoa yhtä konkreettista suojaa kuin Euroopan ihmisoikeussopimus.⁸²

Tämän vuoksi on olennaista arvioida valtion velvollisuutta suojella siviilejä käytännössä ja tarkastella lainsäädäntöä kriittisesti.⁸³ Oikeuskäytännön puuttuminen tällä oikeudenalalla korostaa oikeustieteellisen tarkastelun merkitystä, sillä sääntelyn sisältöä ja rajoja joudutaan arvioimaan pitkälti normien systematiikan, esitöiden ja oikeusperiaatteiden perusteella. Muuttuvien arvojen, moraalien ja sodankäynnin myötä voi maailman tila muuttua nopeasti, ja ellei oikeuskäytäntö voi tulkinnallaan venyttää lain kirjainta sen tarkoituksen mukaiseksi, lainsäätäjän on ryhdyttävä korjaustoimiin. Lain muuttaminen riippuu paitsi tarpeesta myös poliittisesta paineesta.⁸⁴ Vaikka kansalaisten tietoisuus sodankäynnin säännöistä ja valtioiden velvoitteista kasvaa, sodan ja rauhan perinteiset rajat ovat hämärtyneet yhä kompleksisemmaksi muuttuneen sodankäynnin luonteen myötä. Tämä asettaa haasteita sekä humanitaariselle oikeudelle että ihmisoikeusjärjestelmälle.

85

⁸¹ HE 63/2022 vp, s. 4–32.

⁸² Rosén & Parkkari, 2004, s. 124.

⁸³ Lagerspetz, 2009, s. 152–156.

⁸⁴ Häyhä, 2020, s. 1198.

⁸⁵ Honko, 2016, s. 482.

4 Johtopäätökset

Siviilien suojelu sodankäynnissä on keskeinen sekä oikeudellinen että eettinen haaste. Ei ole olemassa sota, joka ei aiheuttaisi kärsimystä. Tämän vuoksi siviilien suojelun ei voida katsoa olevan ainoastaan muodollinen tai juridinen asia, vaan sillä on vaikutuksia koko yhteiskuntaan. ihmisten arvoihin, moraaliin ja siihen, miten yhteiskunta ymmärtää oikeudenmukaisuuden ja vastuun sodan aikana. Siviilien suoja haastaa yhteiskuntaa pohtimaan, mikä on oikein ja väärin sodan aikana sekä ohjaa päätöksentekoa konfliktitilanteissa.

Geneven IV sopimus ei ainoastaan kiellä siviileihin kohdistuvaa väkivaltaa, vaan asettaa valtioille nimenomaisia velvollisuuksia ryhtyä aktiivisiin toimiin siviiliväestön suojelemiseksi. Sopimus ilmentää siviilien suojaa konkreettisemmin kuin ihmisoikeussopimukset. Pelkkä velvoitteiden olemassaolo ei kuitenkaan riitä. Siviilien suojeleminen vaatii jatkuvaa tarkastelua. Pitää selvittää, miten lait ja sopimukset toimivat käytännössä, miten ne soveltuvat uusiin konfliktimuotoihin ja miten niitä voidaan parantaa niin, että ne oikeasti suojelevat ihmisiä.

Pääasia on, ettei siviilien suoja jää vain muodolliseksi velvoitteeksi, joka ei todellisuudessa estä kenenkään kärsimystä. Jos lainsäädäntö ei reagoi konflikteihin tai ongelmiin, se voi peittää alleen sen, mitä oikeasti tapahtuu. Tällöin väkivaltaa ei tunnisteta tai sitä normalisoidaan, vaikka se olisi lain vastaista tai eettisesti väärin. Oikeuskäytännön vähäisyys korostaa oikeustieteellisen tarkastelun merkitystä velvoitteiden tulkinnassa ja konkretisoinnissa. Lainsäädäntö ei ole vain tekninen väline, vaan myös moraalinen ja arvopohjainen ohjenuora, joka vaikuttaa yhteiskunnan arvoihin ja suhtautumiseen väkivaltaan. Historia osoittaa, että ilman perusarvoihin pohjautuvaa sääntelyä viattomien tappaminen voidaan väärin perustein oikeuttaa.

Jatkossa olisi tärkeää tutkia, miten kansainväliset humanitaarisen oikeuden velvoitteet toteutuvat nykyaikaisissa konflikteissa esimerkiksi hybridi-vaikuttamisen yhteydessä, kun

Geneven sopimukset on laadittu melko klassisia sodan käynninmuotoja varten. Suojelevatko sopimukset siviilejä riittävästi myös näissä uudenaikaisissa tilanteissa? Olisi myös merkittävää tutkia tuomioistuinten roolia siviilien suoelijana. Miten tuomioistuimet voivat varmistaa, että siviilejä todella suojellaan? Lisäksi tutkimusta tarvitaan sen selvittämiseksi, miten lainsäädäntö ja humanitaarisen oikeuden periaatteet vaikuttavat yhteiskunnan arvoihin, moraaliseen ajatteluun ja päätöksentekoon sodan kontekstissa. Kuten todettu, siviilien suojelu ei ole pelkästään juridinen asia, vaan on myös tärkeä ymmärtää, miten lait ja sopimukset muokkaavat ihmisten arvoja ja käsitystä oikeasta ja väärästä ja miten ne ohjaavat esimerkiksi sotilaallisia päätöksiä.

Lähteet

- Aarnio, A. (2011). Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Unigrafia Oy Yliopistopaino. ISBN 978-952-10-5557-7.
- Aarnio, A. (2014). Oikeutta etsimässä: Erään matkan kuvaus. Talentum. ISBN 978-952-14-2220-1.
- Bantekas, L. (2010). The Rule of Law Through International Criminal Justice Mechanisms. *Law & Justice Review*, 1(1).
- Brill, A. & Hadji-Janev, M. (2020). Toward Effective Cyber Defense in Accordance with the Rules of Law. IOS Press. Sage Publications. ISBN 1-64368-086-2.
- Dinstein, Y. (2004). The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict. Cambridge University Press. ISBN 1-64368-086-2.
- Ervasti, K. (2012). Laki. Konflikti. Tuomio. Oikeus yhteiskunnallisena ilmiönä. Edita Publishing Oy. ISBN: 978-951-37-6264-3.
- Friman, J. (2022). Sodan lait ja hiljaisuus. *Lakimies*, 7–8. Edilex. <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/lakimies/1000880018.pdf> [rajattu pääsy]
- Hannikainen, L. (2013). Ihmisoikeudet sodissa ja kriiseissä. Teoksessa Koivurova, T. & Pirjatanniemi, E. (toim.), Ihmisoikeuksien käsikirja. Tietosanoma. ISBN: 978-951-885-363-6.
- Hirvonen, A. (2011). Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsingin yliopisto. Noudettu 15.10.2025 osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/225264>
- Honko, K. (2016). Valtion vastuu yksityisten turvallisuusyhtiöiden toimista aseellisissa konflikteissa Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintakäytännön näkökulmasta. *Oikeus*, 45(4). Edilex. <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/oikeus/172420002.pdf> [rajattu pääsy]
- Häyhä, J. (2020). Oikeustiede ja oikeuskäytäntö – lainsäätäjän työn jatkajia?. *Lakimies* 7–8. Edilex. <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/lakimies/218120013.pdf> [rajattu pääsy]
- ICRC. 03/2014. Advisory Service on International Humanitarian Law. Universal jurisdiction on war crimes. https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/universal-jurisdiction-icrc-eng.pdf

- Klabbers, J. (2013). *International Law*. Cambridge University Press. ISBN: 978-0-521-19487-7.
- Kolehmainen, A. (2016) Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Miettinen T. (toim.) (2016): *Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodeista ja arvostelusta*. Edilex. <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/kirjat/16170.pdf> [rajattu pääsy]
- Koskenniemi, M. (2022). Sodan säännöt – Rauhan oikeus. *Lakimies*, 7–8/2022. Edilex. <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/lakimies/1000880017.pdf> [rajattu pääsy]
- Lagerspetz, E. (2009). *Oikeusajattelun vuosisata*. Areopagus. ISBN: 978-952-99791-3-4.
- Mikkeli, H. (2023). *Geneven henki*. Gaudeamus Oy. ISBN: 978-952-345-211-4.
- Pitkänen, M. (2013). Euroopan ihmisoikeussopimuksen valtion positiiviset toimintavelvoitteet ja suhteellisuusperiaatteen huomioiminen. *Lakimies*, 2013(1). Edilex. <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/lakimies/93840004.pdf> [rajattu pääsy]
- Provost, R. (2002). *International Human Rights and Humanitarian Law*. Cambridge University Press. ISBN 0-521-80697-6.
- Rech, W. (2013). *Enemies of Mankind: Vattel's Theory of Collective Security*. BRILL. ISBN 90-04-25434-X.
- Rosén, G. & Parkkari, J. (2004). *Sodan lait – käsikirja*. Edita Publishing Oy. Noudettu 15.9.2025 osoitteesta <https://www-edilex-fi.proxy.uwasa.fi/artikkelit/4435.pdf> [rajattu pääsy]
- Savell, S. (2023). *HOW DEATH OUTLIVES WAR. The Reverberating Impact of the Post-9/11 Wars on Human Health*. Watson Institute International & Public Affairs. Brown University. <https://costsofwar.watson.brown.edu/sites/default/files/papers/How-Death-Outlives-War.pdf>
- Stahn, C. (2007). 'Jus ad bellum', 'jus in bello' . . . 'jus post bellum'? – Rethinking the Conception of the Law of Armed Force. *The European Journal of International Law*, 17(5).

United Nations. (2025). Ukraine: Protection of Civilians in Armed Conflict.

https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-09/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28August%202025%29_ENG.pdf

Virallislähteet

HE 94/1993 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 55/2007 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan koskevien rikoslain säännösten muuttamiseksi sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 257/2010 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle pelastuslaiksi ja laiksi meripelastuslain 23 §:n muuttamisesta.

HE 264/2006 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle puolustusvoimalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 163/2025 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle terrorismirikoksia koskevan sääntelyn muuttamiseksi.

HE 63/2022 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi valmiuslain ja asevelvollisuuslain 79 §:n muuttamisesta.